

RECENZJE

R. Neuhäusl, H. Dierschke, J. J. Barkman (eds.): *Chorological phenomena in plant communities*. *Advances in Vegetation Science* 5. Str. IV+270, ryc. 67, tab. 47. Dordrecht—Boston—Lancaster 1985, Dr. W. Junk Publishers. Opr., cena 225. — Fl. hol. ISBN 90-6193-515-6.

Omawiana książka stanowi przedruk z 59 tomu czasopisma *Vegetatio* i zawiera materiały 26. Sympozjum, zorganizowanego w kwietniu 1982 roku w Pradze staraniem Międzynarodowej Asocjacji Fitosocjologicznej (*International Association for Vegetation Science*). Na zjeździe tym 34 autorów, reprezentujących 10 krajów, przedstawiło łącznie 25 referatów o tematyce synchorologicznej. Dotyczą one głównie geograficznego zróżnicowania syntaksonów rozmaitej rangi (najczęściej zespołów lub związków) i połączonego z nim zjawiska zastępczości geograficznej (synwikaryzmu). Taki charakter mają np. opracowania na temat europejskich borów świerkowych (G. Jahn), buczyn na terenie Czech i Moraw (J. Moravec), muraw ze związku *Mesobromion* w Europie Zachodniej i Środkowej (J. M. Royer), wilgotnych łąk z rzędu *Molinietalia* (E. Balátová-Tuláčková) i bliźniczyisk z *Nardus stricta* (F. Krahulec) w Czechosłowacji, zbiorowisk związku *Calthion* w Holandii (L. M. Fliervoet, M. J. A. Werger) i in. Na szczególną uwagę pośród nich zasługuje studium napisane przez J. M. Géhu i J. (Géhu) Frank na temat rozmieszczenia roślinności na wybrzeżach morskich w Europie. W tych stosunkowo prostych zbiorowiskach roślinnych, zasięgach łatwych do zdefiniowania i przedstawienia na mapach, zaznaczają się szczególnie wyraźne prawidłowości rozmieszczenia geograficznego; jedną z nich jest wzrastający stopień ynwikaryzmu w miarę przesuwania się od linii rzegowej w głąb lądu.

Niektóre z opracowań w omawianym tomie traktują o udziale określonych elementów geograficznych w składzie zbiorowisk roślinnych (np. referat H.-D. Krauscha o występowaniu gatunków oceanicznych w zbiorowiskach roślin wodnych w NRD lub bardzo interesujące studium na temat powiązań fitosocjologicznych gatunków dackich i dacko-bałkańskich w Karpatach rumuńskich, przedstawione przez N. Boşcaiu i F. Täubera). Bardzo niewielu autorów podjęło próbę pełnej chorologicznej charakterystyki całych zespołów roślinnych w oparciu o ich spektra zasięgowe lub analizy porównawczej zbiorowisk analogicznych, występujących na odległych obszarach, np. na dwóch różnych kontynentach. Zagadnieniom pierwszego rodzaju poświęcony jest referat D. Lausiego i P. L. Nimisa o zbiorowiskach roślinnych Terytorium Jukonu w Kanadzie; problematykę drugiego typu poruszają K. Dierssen i B. Dierssen w odniesieniu do alpejskich, skandynawskich i grenlandzkich zbiorowisk związku *Caricion bicolori-atrofuscae*. Zmianami zasięgów zbiorowisk roślinnych pod wpływem działalności ludzkiej zajmują się m. in. W. Pietsch i S. Hejny (przy czym oba opracowania dotyczą roślinności wodnej) oraz H. Dierschke, który rozważa konsekwencje współczesnego rozprzestrzeniania się na Wyspach Brytyjskich drzew sprowadzonych z kontynentu.

Omawiany tom daje dobry przekrój aktualnego stanu badań synchorologicznych, które ciągle jeszcze ograniczają się głównie do terenów Europy Zachodniej i Środkowej, dotyczą zagadnień o znaczeniu raczej lokalnym, stanowią niewielki, uboczny wycinek zainteresowań fitosocjologów i nie doczekały się jeszcze prób szerszej syntezy, na jaką na pewno zasługują.

J. White (ed.): *The population structure of vegetation*. Handbook of Vegetation Science (Editor in Chief Helmut Lieth), Part III. Str. XIV+669, ryc. 122, tab. 104. Dordrecht—Boston—Lancaster 1985, Dr. W. Junk Publishers. Opr., cena 310.— Fl. hol. ISBN 90-6193-184-3.

Kolejny tom zainicjowanego przez R. Tüxena, a wydawanego obecnie pod redakcją H. Lietha wielkiego podręcznika fitosocjologii¹ poświęcono zagadnieniom struktury populacji poszczególnych gatunków w obrębie płatów zbiorowisk roślinnych (czyli tzw. cenopopulacjom roślin). Tom zadedykowano jednemu z najwybitniejszych przedstawicieli tego kierunku badań, T. A. Rabortnowowi z Uniwersytetu Moskiewskiego. W opracowaniu uczestniczyło 39 autorów z 11 krajów; najliczniejsi są wśród nich przedstawiciele Holandii (10), ZSRR (9) i USA (8); nie zabrakło również i autorek polskich (K. Falińska, E. Symonides).

Badania demograficzne nad roślinami rozpoczęły się stosunkowo niedawno i rozwijały się początkowo bez nawiązań do badań fitosocjologicznych. Dopiero ostatnio zauważono, jak wybitnie komplementarne znaczenie mają dla siebie nawzajem oba te kierunki. Rozpatrywanie struktury populacji roślinnych ma sens tylko wtedy, gdy odnosimy ją do określonych zbiorowisk roślinnych; dane demograficzne są niezbędne dla zrozumienia (a tym bardziej przewidywania) wszelkich przemian zachodzących w płatach roślinności. Zgodnie z tym omawiany tom ma za zadanie przede wszystkim przerzucenie mostów pomiędzy demografią roślin a fitosocjologią w jej tradycyjnym rozumieniu (zwłaszcza w zakresie syntaksonomii i syndynamiki). Przeważająca część rozdziałów ogranicza się przy tym do omówienia ściśle określonych przypadków szczegółowych; znacznie mniej miejsca poświęcono próbom uogólnień. Redakcja tomu świadomie zrezygnowała z zamieszczania rozważań o charakterze abstrakcyjnym i znacznym stopniu zmatematyzowania, starając się utrzymać całość opracowania tak blisko rzeczywistości przyrodniczej, jak to tylko było możliwe. Dzięki temu książka ogromnie zyskała na przystępności i stała się prawdziwą kopalnią konkretnych danych faktycz-

nych, dotyczących bardzo różnorodnych typów roślinności.

Z czterech rozdziałów wstępnych dwa naświetlają znaczenie badań cenopopulacyjnych (J. White, O. Wilmanns), dwa inne zajmują się ich historią (J. White, M. W. Markow). Znakomite wprowadzenie w dynamikę cenopopulacji tworzy przeglądowy rozdział T. A. Rabortnowa. Zdecydowana większość rozdziałów sprowadza się do przedstawienia struktury przykładowych cenopopulacji (przeważnie dominantów) w określonych typach zbiorowisk roślinnych (stepowych, łąkowych, litoralnych, psammoofilnych, tundrowych, runa w obrębie różnych typów zbiorowisk leśnych itd.) oraz do omówienia powiązań pomiędzy tą strukturą a dynamiką roślinności (przede wszystkim w zakresie procesów sukcesyjnych). Niekiedy przedmiotem rozważań są wybrane rodzaje (*Agrostis*) względnie gatunki (*Bromus tectorum*, *Plantago maior*, *P. lanceolata*) lub też określone grupy ekologiczne (np. zielone półpasożyty z rodziny *Scrophulariaceae*), badane porównawczo w różnych typach zbiorowisk roślinnych. Tylko nieliczni autorzy starają się rozpatrywać zjawiska demograficzne w aspekcie zbiorowiska roślinnego jako całości (J. P. Grime, S. Kawano, N. Nakagoshi, R. B. Primack, P. J. Grubb). Takie rozłożenie akcentów w książce dowodnie świadczy o tym, jak daleką drogę mają jeszcze przed sobą badacze zjawisk demograficznych w zbiorowiskach roślinnych, zanim będą się mogli pokusić o dokonanie syntez w tym zakresie. Ukazanie tych perspektyw stanowi szczególnie walor omawianej książki.

Jan Kornaś

David B. Lellinger: *A field manual of the ferns and fern allies of the United States and Canada*. Washington D. C. 1985, Smithsonian Institution Press (edycja dla Europy: London 1986, Eurospan Group of Publishers). IX, 289 str., 28 ryc., 402 fotografie wielobarwne, 4 tab. Karton, ISBN 0-87474-603-5.

Paprotniki mają częstokroć bardzo rozległe zasięgi geograficzne. Dotyczy to zwłaszcza Holarktydy, gdzie występuje wiele gatunków cyrkumborealnych lub amfiatlantycznych. Dlatego dokładna znajomość flory paprotników północnoamerykańskich jest nieodzowna dla każdego

¹ Por. *Wiadomości Botaniczne* 18(4): 280—282, 1974; 19(1): 94—96, 1975; 19(3): 195—196, 1975; 22(1): 62—63, 1978; *Wiadomości Ekologiczne* 29(2): 140—141, 1983; 31(1): 89—90, 1985.

pteridologa pracującego w Europie. Omawiana książka może być w tym względzie pomocą szczególnie cenną. Obejmuje ona klucze do oznaczania i opisy 406 taksonów paprotników (gatunków, wybitniejszych podgatunków i odmian) rosnących jako rośliny rodzime lub trwale zdomowione synantropy w granicach Stanów Zjednoczonych (z pominięciem Hawajów) i Kanady. Dla każdego taksonu podano zwięzły opis morfologiczny, charakterystykę wymagań siedliskowych, szczegółowe dane o rozmieszczeniu na omawianym terytorium (bez uwzględnienia zasięgu ogólnego), informację na temat tego, czy i w jakich warunkach bywa uprawiany, oraz wzmiankę o ewentualnych mniej wybitnych taksonach infraspecyficznych i mieszańcach. Zamieszczone w książce klucze do oznaczania rodzajów i gatunków opierają się przede wszystkim na cechach łatwych do zauważenia i robią wrażenie bardzo starannie opracowanych i przydatnych w praktyce. Niemal wszystkie uwzględnione taksony przedstawiono na pięknych i znakomitych pod względem technicznym fotografiach wielobarwnych, których autorem jest A. Murray Evans. Przedstawiają one albo całe rośliny w ich naturalnych siedliskach, albo też pewne ich fragmenty z ważnymi diagnostycznie szczegółami budowy. Wstępna część książki obejmuje bardzo dobrze napisane rozdziały na temat zbierania paprotników, ich klasyfikacji, rozmieszczenia geograficznego i wymagań siedliskowych, budowy sporofitu i gametofitu, cykliów życiowych, przedstawicieli kopalnych i dróg filogenezy oraz użytkowania przez człowieka. Szczególnie cenny jest obszerny rozdział poświęcony procesom hybridyzacji i ich znaczeniu w ewolucji paprotników; znalazły się w nim m. in. bardzo instruktywne schematy pokrewieństw dla wszystkich znanych z Ameryki Północnej kompleksów mieszańcowych. Książkę zamyka bogato ilustrowany słowniczek terminologiczny, bibliografia prac o paprotnikach północnoamerykańskich, pełna lista wszystkich znanych z tego obszaru taksonów (łącznie z mieszańcami) oraz skorowidze nazw: angielski i łaciński.

Jan Kornaś

S. Castroviejo, M. Lainz, G. López González, P. Montserrat, F. Muñoz Garmendia, J. Paiva, L. Villar (eds.): *Flora Iberica: plantas vasculares de la Peninsula Ibérica e Islas Baleares*.

Vol. I. *Lycopodiaceae* — *Papaveraceae*. Madrid 1986. Real Jardín Botánico, C.S.I.C. LIV, 575 str., 158 tabl. rysunkowych, 36 ryc. w tekście. Opr., cena 2500 peset. ISBN 84-00-06222-1.

Trzy południowe półwyspy europejskie — Iberyjski, Apeniński i Bałkański — odznaczają się wyjątkowym bogactwem florystycznym. Nic więc dziwnego, że stopień ich botanicznego zbadania nie mógł być tak dokładny, jak Europy Środkowej i Północnej. Do ostatnich lat odkrywano tutaj liczne nowe gatunki, a pełna ich lista ciągle jeszcze daleka jest od wyczerpania. Te dysproporcje w stopniu zbadania wystąpiły bardzo wyraźnie m. in. przy zestawianiu danych do dwóch podstawowych dzieł przeglądowych dla całego kontynentu: *Flora Europaea* i *Atlas Florae Europaeae*.

Lata ostatnie przyniosły jednak bardzo wydatny postęp na polu poznania flor południowoeuropejskich, czego wyrazem było m. in. opublikowanie trzutomowej flory Italii S. Pignattiego (1982) i wielu flor regionalnych z terenu Bałkanów. Obecnie odnotować można ze szczególną satysfakcją ukazanie się pierwszego tomu szerszej (zakrojonej na 8 tomów) flory Półwyspu Iberyjskiego, która zastąpi wreszcie wysłużone i całkowicie przestarzałe dzieło M. Willkomma i S. Langego *Prodromus Florae Hispanicae* (1870—1880, suplement 1893).

Flora Iberica obejmuje swym zasięgiem trzy kraje, Hiszpanię (wraz z Wyspami Balearskimi), Portugalię i Andorę, i uwzględnia wszystkie rosnące na tym terytorium rośliny rodzime oraz zdomowione (tj. rozmnażające się samorzutnie) synantropy. W tomie pierwszym, który prezentuje się pod każdym względem niezwykle korzystnie, znalazły się paprotniki, nagozależkowe i siedem początkowych rodzin okrytozależkowych (m. in. *Ranunculaceae*). Wstępna część książki obejmuje historię projektu *Flora Iberica* oraz główne założenia tego dzieła, listę podstawowych dawniejszych dzieł florystycznych z tego obszaru, wykaz skrótów i symboli oraz klucze do oznaczania wszystkich rodzin (także i tych, które znajdują się w dalszych tomach). Część opisowa zawiera charakterystyki rodzin, klucze do rodzajów, charakterystyki rodzajów wraz z kluczami do oznaczania gatunków oraz zredagowane zwięzłe, lecz bardzo treściwie, charakterystyki gatunków i taksonów wewnątrzgatunkowych (podgatunków i odmian). Wszędzie w sposób bardzo konsekwentny wydobyto cechy ważne z diagnostycznego punktu

widzenia; książka służyć ma przede wszystkim do praktycznego oznaczania roślin; informacje nieistotne z tego punktu widzenia przeważnie pominięto. Dla każdego gatunku podano obowiązującą nazwę łacińską (z pełnym cytatem bibliograficznym), ważniejsze synonimy, *locus classicus*, dane dotyczące ikonografii, opis rośliny, liczbę chromosomów, charakterystykę wymagań ekologicznych, okres kwitnienia i bardzo starannie zestawione informacje co do zasięgu ogólnego i co do lokalnego rozmieszczenia na Półwyspie Iberyjskim. Te ostatnie dane odniesiono do podziału administracyjnego na prowincje (48 w Hiszpanii i 11 w Portugalii). Dopelnieniem tekstu są liczne, znakomicie wykonane ryciny; obok całostronicowych tablic rysunkowych, przedstawiających pokrój rośliny oraz liczne szczegóły jej budowy (zwłaszcza kwiatów i owoców), zamieszczono również mniejsze ryciny, na których zestawiono porównawczo cechy, różniące pary lub grupy bliskich gatunków. Na końcu tomu zamieszczono wykaz skrótów nazwisk autorów wraz z ich rozwinięciem, wykaz skrótów tytułów czasopism i dzieł zwartych, cytowanych w tekście, słowniczek łacińskich epitetów gatunkowych, słowniczek terminów specjalnych, odsyłacze do krytycznych prac szczegółowych, opublikowanych w związku z opracowywaniem poszczególnych rodzajów do *Flora Iberica*, oraz skorowidze: rycin, nazw w językach miejscowych (hiszpańskim, portugalskim, katalońskim, galicyjskim i baskijskim) i nazw łacińskich.

Flora Iberica jest dziełem zbiorowym; w jego opracowaniu obok botaników miejscowych biorą udział także zaproszeni specjaliści zagraniczni (w tomie pierwszym: 19 autorów hiszpańskich, 6 portugalskich, 2 szwajcarskich, 2 szwedzkich i 1 z RFN). Dzieło publikowane jest w języku hiszpańskim; ze względu na daleko idącą zbieżność odnośnej terminologii z łacińską nie powinno to utrudniać korzystania z kluczy i opisów. Poziom merytoryczny i edytorski opracowania jest bardzo wysoki, a zewnętrzna szata tomu — bardzo atrakcyjna. *Flora Iberica* stanie się na pewno niezbędną, podstawową pomocą dla każdego, kto pracuje w zakresie systematyki i geografii roślin europejskich. Jej redaktorom i autorom życzyć należy, by następne tomy okazały się równie udane i by ukazywały się w możliwie najkrótszych odstępach czasu (tom drugi jest już w opracowaniu redakcyjnym).

Jan Kornaś

Karol Starmach. *Euglenophyta — Eugleniny. Flora Słodkowodna Polski*, tom 3, wydanie I. Instytut Botaniki PAN, PWN Warszawa—Kraków 1983, str. 594, cena 280 zł.

Po sześćdziesięcioletniej przerwie ukazał się kolejny, 14 tom niezwykle cennej na krajowym rynku wydawniczym serii *Flora Słodkowodna Polski*, wydawanej przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe i Instytut Botaniki PAN, a redagowanej przez prof. Karola Starmacha i Jadwigę Siemińską. Tom ten poświęcony jest gromadzie euglenin — *Euglenophyta*.

Eugleniny stanowią wśród glonów wyraźnie wyodrębniającą się gromadę. Wyraża się to przede wszystkim tendencją do zachowania organizacji i struktury monadowej, niewielkimi u niektórych form przejawami do życia osiadłego, obecnością stosunkowo dużej liczby form bezbarwnych oraz niespotykanymi wśród innych jednostek systematycznych zdolnościami do mikotroficznego sposobu odżywiania się. Stąd też, eugleniny przedstawiają grupę wysoko uorganizowanych form, o określonych cechach morfologicznych zarówno w budowie i wykształceniu okrywy komórek, jądra komórkowego, aparatu kinetycznego, gardzieli, jak też tworzenia ziarn materiału zapasowego paramylonu, sposobie podziału komórki, czy też braku procesu płciowego.

Nowy, kolejny tom, opracowany jest podobnie jak inne tomy *Flory Słodkowodnej Polski* i składa się z dwóch części: ogólnej i szczegółowej.

Część ogólna jest wprowadzeniem, zawierającym podstawowe informacje z zakresu budowy cytologicznej komórek euglenin, sposobu ich odżywiania się, składu chemicznego, rozmnażania, ekologii, a także metod badawczych oraz stanowiska systematycznego. Na uwagę zasługują tu te zaprezentowane wiadomości, które w zasadniczy sposób ułatwiają posługiwanie się kluczem przy oznaczaniu badanych taksonów. Najbardziej istotne omawiane cechy budowy zilustrowane są nielicznymi, ale czytelnymi i starannie dobranymi rycinami.

Zasadniczą treść tomu stanowi część szczegółowa, zawierająca krótkie charakterystyki jednostek systematycznych, klucze do ich oznaczania oraz opracowanie poszczególnych gatunków. Na opracowanie każdego gatunku składa się krótki opis cech charakterystycznych komórki, uwagi o siedlisku i występowaniu na kuli ziemskiej. Podobnie jak przy opracowywaniu tomów poprzednich tak i tym razem autor uwzględnił

nie tylko gatunki fykoflory Polski, ale również z całej Europy i innych części świata. Każdy z zamieszczonych w kluczu taksonów ilustrowany jest bardzo dobrymi rycinami. Są to oryginalne ryciny pochodzące z pierwszych opisów, ilustrujące nie tylko kształt komórek, ale także istotne dla diagnostyki cechy budowy.

Łącznie klucz obejmuje 818 gatunków i 503 niższe jednostki systematyczne należące do 38 rodzajów, w tym także wolnożyjące formy bezbarwne.

Szkoda, że w tym interesującym i dobrze zredagowanym tomie nie znalazły się opisy form pasożytniczych z rodziny *Eutreptiaceae*, *Englenophyceae* i *Petalomonadaceae*. Dopelnily by one bowiem obraz zróżnicowania tej interesującej gromady.

Zakończenie książki stanowi spis literatury, obejmujący 290 pozycji dotyczących taksonomii euglenin oraz skorowidz nazw łacińskich.

Książka przeznaczona jest dla florystów, hydrobiologów i ekologów, jako praktyczny przewodnik przy opracowywaniu zbiorów glonów wód słodkich i stanowi w tym zakresie niewątpliwie bardzo cenną pozycję.

Wojciech W. Kowalski

B. Gumińska, W. Wojewoda. *Grzyby i ich oznaczanie*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1983. ss. 504+ryc.+fot. Cena 250 zł.

Ostatnio ukazała się książka Barbary Gumińskiej i Władysława Wojewody p. t. „Grzyby i ich oznaczanie”. Już pierwsze wydanie tej pozycji z 1968 r. p. t. „Grzyby owocnikowe i ich oznaczanie” wykazało, jak bardzo tego rodzaju opracowanie jest potrzebne i jaką ogromną spełnia rolę w kształceniu młodzieży studenckiej i licealnej oraz dużej grupy miłośników grzybobrania. Obecne wydanie ma treść znacznie poszerzoną i zmienioną. Książka dzieli się na dwie zasadnicze części: ogólną i szczegółową.

Część ogólna, o objętości 64 stron, podzielona jest na 5 rozdziałów. W rozdziale pierwszym omówiono znaczenie grzybów w przyrodzie i gospodarce człowieka, krótko charakteryzując: czynniki warunkujące występowanie grzybów, ich siedliska, sposoby odżywiania i rozsiewania się, rozmieszczenie geograficzne i wartości użytkowe.

Rozdział drugi, szczególnie ważny z punktu widzenia praktycznego, poświęcono grzybom trującym, profilaktyce zatruc i udzielaniu pierwszej pomocy w przypadkach ich wystąpienia. Autorzy w sposób bardzo przystępny zaznajamiają czytelnika z cechami diagnostycznymi najczęściej spożywanych grzybów trujących, przy czym najważniejsze cechy makroskopowe różniące je od podobnych do nich gatunków jadalnych ujęto w 5 tabelach. Rozdział trzeci dotyczy zasad prawidłowego zbierania grzybów, właściwego wyposażenia każdego grzybiarza amatora oraz konieczności ochrony niektórych gatunków. Kolejna część pracy poświęcona jest budowie, rozwojowi i rozmnażaniu się grzybów z dwu klas: workowców (*Ascomycetes*) i podstawczaków (*Basidiomycetes*). Dość szczegółową treść poparto tu 20 schematycznymi rysunkami i 3 czarno-białymi fotografiami. U workowców zilustrowano kształty worków, różnorodność górnej (płodnej) części owocnika niektórych gatunków oraz elementy budowy mikroskopowej apotecjum, perytecjum i kleistotecjum. W przypadku podstawczaków schematy dotyczą: podstawek, kształtów i skulptur zarodników, budowy warstwy hymenialnej, kształtów kapelusza, rodzajów brzegu blaszek i sposobów przyrastania ich do trzona itp. Piąty rozdział dotyczy podziału systematycznego grzybów oraz ich nazewnictwa. System, podobnie jak zakres treściowy całej książki, obejmuje wyłącznie grzyby makroskopowe należące do workowców i podstawczaków. W ogólnym zarysie jest on oparty na układzie systematycznym podanym w 1970 r. przez E. Müllera i W. Loefflera. Dotyczy to jednak tylko dużych jednostek, takich jak: gromada, klasa i podklasa. Jednostki niższej rangi — rząd, rodzina — przyjęto wg koncepcji wielu innych autorów, będących specjalistami w zakresie poszczególnych grup grzybów. W obrębie klasy workowców (*Ascomycetes*) wyróżniono 6 rzędów z 17 rodzinami. Klasę podstawczaków (*Basidiomycetes*) podzielono na 2 podklasy: złożonopodstawkowe (*Phragmobasidiomycetidae*), którą reprezentuje 5 rzędów z 6 rodzinami oraz pojedynczopodstawkowe (*Holobasidiomycetidae*) z 15 rzędami i 57 rodzinami. Każda nazwa łacińska poszczególnych jednostek systematycznych ma odpowiadającą jej nazwę polską. W książce przyjęto dla rzędu końcówkę „-owce”, zamiast stosowanej we Florze Polskiej końcówki „-owe”, np. gołąbkowce (*Russalales*) oraz wprowadzono dla klasy *Ascomycetes*, oprócz tradycyjnej nazwy „workowce”, drugą synoni-

miczną — „woreczniki” (analogicznie do „podstawczaki”).

Część szczegółowa liczy 399 stron i zawiera 2 rozdziały. Pierwszy obejmuje zestaw kluczy do oznaczania grzybów, drugi — przegląd i opis gatunków. Klucze, o układzie dichotomicznym, skonstruowane są w sposób jasny, z doбором wyraźnych cech diagnostycznych. Przy posługiwaniu się nimi możliwa jest identyfikacja około 380 gatunków. Oznaczanie jest dwu- lub trójstopniowe, najczęściej jednak droga wiedzie przez klucz podstawowy do grupy, a w ramach grupy do gatunku. Ogromną zaletą jest takie ułożenie kluczy, aby można było oznaczać grzyby w terenie, a więc bez potrzeby korzystania z mikroskopu. Ogółem książka zawiera opisy około 800 gatunków, przy czym szczegółowa analiza cech makro- i mikroskopowych dotyczy tylko tych grzybów, które można oznaczyć przy pomocy podanych kluczy. Tak więc ponad 400 gatunków umieszczonych zostało pod hasłem „Gatunki podobne”, a przy ich charakterystyce wyszczególniono te cechy, którymi różnią się one od grzybów pokrewnych. Opisy gatunków poprzedza krótka charakterystyka rzędu, rodziny i rodzaju. Następnie podana jest pełna nazwa polska i łacińska gatunku (ze skrótami nazwisk autorów i ważniejszymi synonimami), niekiedy nazwy potocznie używane w różnych regionach kraju oraz źródła ikonograficzne. Zaslugą autorów jest wprowadzenie w tej książce po raz pierwszy do literatury mikologicznej wielu polskich nazw grzybów oraz ujednoczenie w szerokim zakresie polskiego nazewnictwa. W porównaniu z pierwszym wydaniem tej książki wiele nazw zostało zmienionych. Inspiracją dla nowej nazwy stał się wygląd, bądź jedna z dobrze widocznych cech grzyba. I tak np. sprzążkownicę *Vailianta* nazwano porzycą białą (*Poria vaillantii*), a bjerkanderę podpalaną przemianowano na szaroporokę podpalaną (*Bjerkandera adusta*). Przywrócono też powszechniej stosowaną nazwę „muchomor” zamiast poprzedniej „muchomór”. We właściwym opisie gatunku uwzględniono: makroskopowe cechy rozpoznawcze — wielkość, kształt, sposób owocowania, barwę, konsystencję, fakturę powierzchni, zapach i smak oraz mikroskopowe cechy zarodników i barwę ich wysypu. Po opisie następuje krótka informacja dotycząca siedliska i rozmieszczenia gatunku w Polsce ze szczególnym zwróceniem uwagi na to, czy w skali kraju jest on często spotykany, czy też rzadko. Przydatność konsumpcyjną, względnie stopień

toksyczności grzybów wyrażono w kilkustopniowej skali; m. in. jadalny, niejadalny, lekko trujący, silnie trujący, śmiertelnie trujący. Identyfikację oraz możliwość porównania okazów z podanym opisem w wielu wypadkach ułatwiają zawarte w tej części pracy liczne czarno-białe fotografie i rysunki. Ogółem zostało zilustrowanych ponad 200 gatunków grzybów.

Na końcu książki (str. 464—504) zamieszczono zestawienie 82 pozycji krajowej i zagranicznej literatury mikologicznej, słowniczek 98 trudniejszych terminów użytych w tekście oraz skorowidz polskich i łacińskich nazw grzybów. W zestawie pozycji bibliograficznych znalazły się nie tylko prace cytowane w książce, lecz również takie, które mogą być pomocne czytelnikowi w oznaczaniu zebranych przez niego grzybów i w których znajdzie on barwne ilustracje dotyczące omawianych gatunków.

Autorom książki należy się duże uznanie. Nikt dotychczas nie przedstawił trudnej grupy grzybów makroskopowych w tak wierny, przystępny i obszerny sposób. Książka posiada duże walory naukowe, dydaktyczne i popularyzacyjne. Szeroki zakres materiału, przystępność oraz wartości praktyczne zwiększają krąg jej potencjalnych odbiorców. Mogą z tej pracy korzystać studenci, nauczyciele, uczniowie szkół średnich, leśnicy, lekarze, farmaceutyci, hodowcy grzybów, pracownicy placówek zbiorowego żywienia i przemysłu przetwórczego oraz wszyscy zwolennicy grzybo-
brań, których liczba w Polsce ciągle wzrasta. Duże wartości, jakie cechują tę pozycję w poważnym stopniu zostały pomniejszone przez niestaranną poligrafię. Niektóre fotografie zamieszczone w pracy (zwłaszcza resupinatowych owocników grzybów nadrzewnych) są słabo czytelne, a miękka okładka nie zdaje praktycznego egzaminu przy częstym i dłuższym korzystaniu z książki.

Maria Kurzac

Karl Esser: *Kryptogamen — Cyanobakterien, Algen, Pilze, Flechten — Praktikum und Lehrbuch*. Wydanie drugie. XXII + 566 str., 310 ryc. Berlin—Heidelberg—New York—Tokyo 1986. Springer Verlag. Brosz., cena 98. — DM.

W dziesięć lat po pierwszym ukazało się obecnie drugie wydanie znakomitego podręcznika z zakresu roślin niższych K. Essera pt. „Kryptogamen”. Autor tego dzieła, profesor Uniwersy-

tetu w Bochum, RFN — botanik, genetyk i biotechnolog zajmujący się głównie roślinami niższymi — konsekwentnie łączy w swej pracy zagadnienia teoretyczne z praktycznymi. Książka wprowadza czytelnika w morfologię, anatomię, genetykę i klasyfikację sinic, glonów, grzybów i porostów z położeniem nacisku na praktyczne wykorzystanie tych organizmów w badaniach eksperymentalnych. Wyróżnia ją nowoczesność ujęcia klasycznej botaniki w połączeniu z biologią molekularną. Może ona służyć jako podręcznik do wykładów oraz przewodnik do ćwiczeń na poziomie akademickim o bardzo szerokim profilu. Korzystać z niej mogą zarówno nauczyciele akademicy, jak i ich studenci.

Książka napisana jest w sposób przejrzysty, prosty i zrozumiały nawet we fragmentach nowych i trudnych. Zasadniczą część książki, dająca przegląd systematyczny plechowców, poprzedzona jest wprowadzeniem teoretycznym i techniczno-metodycznym. W części teoretycznej zawarte są uwagi ogólne, objaśnienia pojęć oraz definicje typów i systemów rozmnażania plechowców. W części techniczno-metodycznej podane są szczegółowe wskazówki odnośnie doboru świeżego materiału do ćwiczeń, sposobów jego konserwacji, metod prowadzenia kultur laboratoryjnych oraz wykonywania preparatów. Autor podaje skład i przydatność wielu pożywek oraz inne pożyteczne wskazówki do sposobów hodowli przedstawicieli poszczególnych grup plechowców.

Część praktyczna, na którą składa się krótkie omówienie ogólne i charakterystyka plechowców w porządku systematycznym, obejmuje łącznie 474 strony, w tym: sinice — 13, glony — 152, grzyby — 289 i porosty — 19 stron. Systematyka została przez autora znacznie uproszczona na rzecz przejrzystości układu. Dla każdej klasy podane są wspólne cechy budowy, sposoby rozmnażania, kryteria klasyfikacji oraz zestaw ćwiczeń na wybranych przykładach. Materiał do tych ćwiczeń, sprawdzony wielokrotnie przez autora w toku jego 30-letniej pracy dydaktycznej, został dobrany w sposób niezawodny. Główną ideą podręcznika jest podanie przykładu orga-

nizmu, na którym najlepiej i najłatwiej, przez bezpośrednią obserwację można poznać istotne cechy całej grupy i zrozumieć nawet najtrudniejsze zjawiska biologii roślin niższych. Książka ta, jak rzadko który podręcznik akademicki spełnia warunki pełnej pogłębłości nauczania.

Na podkreślenie zasługuje duża liczba pouczających ilustracji, przeważnie oryginalnych, w postaci mikrofotografii uzupełnionych schematami cyklów rozwojowych, w których ujęciu widoczna jest ręka genetyka. Zagadnieniom genetycznym nadaje autor wysoką rangę podkreślając na wstępie, że tym, czym w klasyfikacji roślin wyższych są cechy budowy morfologicznej, tym u roślin niższych jest charakterystyka przebiegu cyklu rozwojowego.

W drugim wydaniu, obszerniejszym od pierwszego zaledwie o 12 stron druku i 6 ilustracji, duża część tekstu została napisana na nowo w celu uwzględnienia najnowszych odkryć naukowych. Wymienione zostały również liczne ilustracje jako wynik postępu technik badawczych w ostatnich latach. Nowe wydanie zwraca znacznie większą uwagę na grzyby niedoskonałe i ich znaczenie w praktyce laboratoryjnej.

Książka posiada wysokie walory metodyczne i dydaktyczne, wśród podręczników akademickich nie ma równego sobie w łączeniu najnowszej wiedzy teoretycznej z jej praktycznym zastosowaniem. Jakkolwiek pomyślana jest jako podręcznik i praktykum dla studentów biologii, medycyny, biochemii technicznej, rolnictwa itp., może służyć też celom praktycznym w licznych laboratoriach mikrobiologicznych, przemysłowych i lekarskich, a także może być doskonałą pomocą dla ambitnych nauczycieli szkół średnich, zwłaszcza o profilu medycznym.

Recenzja pierwszego wydania, napisana przez profesora J. Kornasia, (Por. Wiadomości Botaniczne 21(3): 206), kończy się propozycją udostępnienia tego dzieła naszej młodzieży akademickiej przez przekład na język polski. Obecne, udoskonalone wydanie tym bardziej zasługuje na przetłumaczenie i wydanie w języku polskim.

Maria Ławrynowicz